

УДК 929: 2 Войнаровський (477) «19»

Ореста Шевченко
(Львів)

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ о. МІТРАТА ТИТА ВОЙНАРОВСЬКОГО

Статтю присвячено культурно-освітній діяльності о. мітрата Євгена Тита Войнаровського-Столобута. Особливу увагу звернуто на активну працю священника над розв'язанням проблем національної школи. Також проаналізовано його заходи, спрямовані на розширення світогляду українського народу, зокрема йдеться про видання Т.Войнаровським газети «Нове слово».

Ключові слова: о. Тит Войнаровський, греко-католицьке духовенство, Галичина, культурно-освітня діяльність, громадсько-політичне життя.

Статья посвящена культурно-просветительской деятельности о. митрата Евгения Тита Войнаровского-Столобута. Особое внимание уделено активным усилиям священника по решению проблем национальной школы. Также проанализированы его действия, направленные на расширение мировоззрения украинского народа, в частности идет речь об издании Т. Войнаровским газеты «Нове слово».

Ключевые слова: о. Тит Войнаровский, греко-католическое духовенство, Галичина, культурно-просветительская деятельность, общественно-политическая жизнь.

The article is dedicated to the cultural-educational activity of the Mitred Father Tyt Yevhen Voynarovsky-Stolobut. Special attention is paid to his active work on the solving of problems of national schools. His actions directed to enlargement of outlook of Ukrainian people are analyzed.

Keywords: Tyt Voynarovsky, Byzantine-rite Catholic priests, Halychyna, cultural-educational activity, social and political life.

Відомо, що наприкінці XIX — на початку XX ст. греко-католицьке духовенство відіграло значну роль у поширенні освіти і розвитку культури на Галичині. Серед його представників, які працювали над підвищенням інтелектуального рівня українського народу, досить помітною є постать о. Тита Євгена Войнаровського-Столобута (1856-1938 рр.). Ще на початку свого священницького служіння, будучи сільським парохом, він не лише дбав про духовність вірних, а й намагався вести серед них просвітницьку роботу. Всі села, в яких

Ореста Шевченко — аспірантка кафедри новітньої історії України Львівського національного університету імені Івана Франка.

служив о. Т. Войнаровський, відрізнялися найкращими читальнями та іншими національними освітньо-культурними закладами¹. Особливу увагу священник приділяв вихованню молодого покоління. Всупереч труднощам, котрі йому створювала влада, Т. Войнаровський засновував україномовні школи й дбав, щоб у них працювали висококваліфіковані, національно свідомі вчителі². Будучи парохом у с. Балинці, священник сприяв викоріненню в ньому неграмотності³. Ставши крилошанином митрополичої капітули, Т. Войнаровський і далі продовжував підтримувати розвиток освіти в краї та всіма можливими засобами допомагав учителям. Так, у листі до професора Таємного українського університету, д-ра В. Щурата, священник запропонував йому перед початком навчального року відпочити хоч кілька днів у митрополичому маєтку в с. Підлютім (Карпати)⁴. Він також допомагав сестрам-василіанкам керувати дівочою гімназією у Львові. Зокрема, Т. Войнаровський порадив їм призначити директором цього закладу о. Теодозія Лежогубського, роботою якого були задоволені митрополит та монахині⁵.

Часто Т. Войнаровський позичав або дарував свої власні кошти для культурних цілей. Зокрема священник позичив селянам гроші для будівництва школи в Балинцях⁶. Крім того, багатьох хлопців із цього села він посилав для продовження навчання до Коломиї, де утримував для них своїм коштом бурсу⁷. За його прикладом деякі з учнів, чие навчання оплачував Т. Войнаровський, також вирішили вести просвітницьку роботу у краї, ставши священиками⁸ чи вчителями⁹.

В 1908 р. філія Руського педагогічного товариства заснувала у с. Гвіздці¹⁰ біля Коломиї приватну народну школу. Спочатку вона була однокласною, а потім — трикласною. Відвідували школу приблизно сімдесят-вісімдесят дітей. На утримання даного навчального закладу о. Тит передав головній управі товариства одноразову пожертву на суму 1500 корон і пообіцяв, що й надалі буде виділяти для цієї мети власні кошти. Таким чином, Руське педагогічне

¹ О. міграт Євген Тит Столобут Войнаровський // Діло. — 1938. — Ч. 39. — С. 1.

² Львівська наукова бібліотека ім. Василя Стефаника Національної академії наук України (далі — ЛНБ НАН України). — Відділ рукописів. — Ф. 11 (Барвінського). — Арк. 1-2.

³ Шевченко О. Громадська діяльність Тита Войнаровського // Український історичний журнал. — 2008. — № 2. — С. 86-91.

⁴ ЛНБ НАН України. — Відділ рукописів. — Ф. Щурата. — Спр. 441.

⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДІАУЛ). — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 144. — Арк. 1-1 зв.

⁶ Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. — Рк. 3542. — Арк. 1.

⁷ Шевченко О. Тит Войнаровський: церковна діяльність // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. — 2011. — Вип. 12. — С. 155.

⁸ ЦДІАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 191. — Арк. 4-5.

⁹ Там само — Спр. 117. — Арк. 2.

¹⁰ Село Гвіздець розташоване за 3 кілометри від с. Балинці. Див.: *Войнаровський Т.* Низка споминів з мого життя // Історичні постаті Галичини XIX-XX ст. — Нью-Йорк; Париж; Торонто, 1961. — С. 27.

товариство щомісяця виплачувало на потреби школи за його рахунок 110 корон. Для порівняння варто зауважити, що сума, необхідна для її утримання протягом року, становила 1400 корон. Проіснував цей навчальний заклад до приходу російських військ під час Першої світової війни¹¹. Для потреб школи Т. Войнаровський протягом навчального року наймав у Гвіздцях дві кімнати та підсобні приміщення в будинку місцевого жителя¹².

Переїхавши на постійне місце проживання до Львова, священник і надалі оплачував навчання своїм колишнім парафіянам. Наприклад, на 1911/1912 навчальний рік він уклав письмову угоду, згідно з якою зобов'язувався платити за навчання в бурсі 13 хлопцям. Двоє з них не належали до парафії Балинців, однак їх було прийнято на фонд о. Т. Войнаровського як сиріт. Троє учнів не платили бурсі нічого, інші доплачували по 5 корон та привозили до неї продукти харчування. Решту 500 корон мав за них заплатити священник¹³.

1920 р. о. Тит подарував громаді с. Балинці хату з городом. При цьому селяни мали вирішити, чи вони бажають отримати останню, чи кошти з її продажу. Громада вирішила, що доцільно обрати хату й зробити там притулок для сиріт¹⁴.

У листі від 29 січня 1935 р. загальні збори членів просвіти ім. М. Шашкевича в Осмолоді висловили Т. Войнаровському подяку за «щедрий дар» для її читальні та просили його стати її першим почесним членом¹⁵. Щоправда, з цього листа незрозуміло, чи йшлося про особисту пожертву священника, чи про допомогу від Адміністрації митрополичих столових дібр, яку на той час він очолював. Це саме можна сказати також про матеріальну допомогу Товариству охорони воєнних могил. Головна рада цієї організації висловила о. Титу подяку за надану можливість користуватися електричним світлом для відправи урочистої панахиди за душі померлих членів УГА, але у документі не вказано, чи він це робив за власний кошт, чи як керівник адміністрації¹⁶.

У 1932 р. священник повідомив головну управу «Рідної школи», що оплачуватиме обіди «голодуючим» школярам. Керівництво товариства вирішило, що впродовж 3 наступних місяців за його кошти буде харчуватися дочка робітниці Т. Василевич¹⁷. В 1933 р. Т. Войнаровський подарував Марійській дружині студенток у Львові 10 злотих на допомогу найбіднішим дівчатам¹⁸. Наступного

року священник знову пожертвував цьому товариству 2 злотих .

Допомагав Т. Войнаровський також окремим особам. Так, у 1904 р. він передав 20 корон для О. Шлюсарчук, котра перебувала в скрутному матеріальному становищі, бо їй з якихось причин відмовили у виплаті пенсії за

¹¹ Ясінчук Л. Памяти мітрата Тита Войнаровського // Діло. — 1938. — Ч. 41. — С. 8.

¹² ЦДАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 19. — Арк. 70.

¹³ Там само. — Спр. 99. — Арк. 13.

¹⁴ Там само. — Спр. 214. — Арк. 4.

¹⁵ Там само. — Спр. 30. — Арк. 73.

¹⁶ Там само. — Арк. 21.

¹⁷ Там само. — Арк. 50.

¹⁸ Там само. — Арк. 66.

¹⁹ Там само. — Арк. 69.

батька-священника²⁰. У 1915 р. о. Тит надав допомогу на суму 50 корон С. Біляку²¹. 1932 р. він передав через А. Мельника 50 злотих для М. Лучекової²².

Часто люди самі зверталися до цього священника за допомогою. Це можна проілюструвати великою кількістю прикладів. Зокрема в 1931 р. він позичив Г. Гульовській із с. Ланівець на її прохання 400 злотих на навчання старшої дочки²³. Погодившись допомогти, о. Тит поцікавився, в якому віці дитина, в котрій якій школі та на яких умовах навчається? Це свідчить про те, що кожне звернення він розглядав індивідуально²⁴. В архіві Т. Войнаровського знаходиться багато листів від різних осіб із проханням про допомогу, на полях яких його почерком зазначено суму пожертви. Наведемо декілька прикладів. Ю. Дзвінчук у листі без дати згадує, що «вчора» був в о. Тита й просив влаштувати йому аудієнцію у митрополита, що священник і зробив. Хлопець хотів отримати дозвіл на стипендію у владики на 1 рік, щоб закінчити школу, але митрополит відповів, що всі стипендії вже розподілено²⁵. Автор писав, що, будучи сиротою з 10 років, він бачив занепад Гуцульщини, тому мав намір поступити в торговельну школу, щоб допомогти своєю працею українському народові. На той момент хлопець, не маючи змоги вчитися, був змушений шукати роботу. Тому Ю. Дзвінчук звернувся до Т. Войнаровського з проханням знайти для нього якусь вакансію²⁶. На першій сторінці цього листа почерком священника написано олівцем «20 корон»²⁷. У листі від 25 липня 1912 р. студентка Є. Деделюк, колишня жителька с. Балинці, котра назвала себе ученицею Т. Войнаровського, попросила допомогти їй матеріально. На першій сторінці листа він написав «5 корон»²⁸. 3 вересня 1913 р. ця ж дівчина подякувала о. Титу за фінансову допомогу на навчання на суму 10 корон²⁹, із чого можна зробити висновок, що за рік він допоміг їй двічі.

Священик турбувався також про потреби власної родини. В 1904 р. за повітовий суд у Коломиї призначив о. Тита співопікуном трьох неповнолітніх дітей його померлого брата, о. Івана Войнаровського³⁰. За словами чоловіка племінниці, священник став для них другим батьком³¹.

Знаходили пристановище в його будинку й чужі люди. Проживаючи у Львові, він надавав притулок у своєму помешканні студентам, які не мали, де жити³². В 1933 р. Т. Войнаровський (йому було 77 років) запросив до себе жити

²⁰ Там само. — Спр. 113. — Арк. 1.

²¹ Там само. — Спр. 86. — Арк. 15.

²² Там само. — Спр. 148. — Арк. 4.

²³ Там само. — Спр. 108. — Арк. 13.

²⁴ Там само. — Арк. 13 зв.

²⁵ Там само. — Спр. 111. — Арк. 4-4 зв.

²⁶ Там само. — Арк. 5-5 зв.

²⁷ Там само. — Арк. 4.

²⁸ Національний музей ім. А. Шептицького у Львові . — Рк. 3583. — Арк. 1.

²⁹ Там само. — Арк. 3.

³⁰ ЦДІАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 4

³¹ Там само. — Спр. 150. — Арк. 9.

³² Національний музей ім. А. Шептицького у Львові . — Рк. 3308. — Арк. 1-2.

вдову покійного о. В. Залуцького, котрий свого часу був його співслужителем у Балинцях. До цього спонукала та обставина, що плебанія, в якій мешкала родина померлого священика, була власністю парафії, тому після смерті чоловіка вдові останнього довелося уступити своє помешкання новому пароху. Але вона відповіла, що не хоче зловживати добротою о. Тита, за яку не може віддячити; вистачить і того, що він майже повністю утримує її дітей³³.

Допомагав священик й українській діаспорі. Так, він пожертвував 20 доларів, щоб відправити юнаків із Відня до пластового табору. Парох цього міста о. Горникевич обрав двох хлопців — Романа та Льва, синів тамтешнього політичного емігранта, колишнього урядовця українського уряду, щоб з їх допомогою заснувати у Відні український пластовий курінь³⁴. Навіть на підставі цих кількох фактів, а такий перелік можна було б значно продовжити, видно, що Т. Войнаровський по можливості допомагав грішми окремим особам, особливо студентам, як майбутньому нації.

Священик добре розумів, що за умов польської окупації самих лише фінансових пожертв недостатньо для того, щоб зробити україномовне навчання доступним для широкого загалу молоді. Тому він активно брав участь у діяльності організацій, які ставили собі за мету підвищення освітнього й культурного рівня українського населення. Зокрема Т. Войнаровський став членом Руського педагогічного товариства. Цю організацію засновано в 1881 р. у Львові. Її завданням було створення нових українських навчальних закладів і вирішення різноманітних проблем уже існуючих, сприяння тому, щоб діти в школі й удома розмовляли рідною мовою, а також надання потребуючим членам товариства матеріальної та моральної допомоги³⁵. Коли о. Тит після закінчення терміну своїх посольських повноважень в австрійському парламенті переїхав до Львова, на загальних зборах Руського педагогічного товариства 1 квітня 1911 р. його обрали головою. Цю посаду священик займав до 1 листопада 1913 р. Під час головування Т. Войнаровського в товаристві було проведено реформу. В лютому 1912 р. старий статут, згідно з яким майже всі обов'язки у ньому мала виконувати головна управа (віділ), було змінено. На підставі нового статуту організацію перейменували на Українське педагогічне товариство (УПТ)³⁶. Його філії названо гуртками, що об'єднувалися на певній території у відповідні союзи. Таким чином, товариство стало автономно-федеральною організацією³⁷. В час головування Т. Войнаровського УПТ зокрема дбало, щоб діти мали доступ до україномовної літератури. З цією метою його управа запропонувала духовенству і вчителям надсилати на адресу товариства замовлення на купівлю книжок, призначених для пам'яток із нагоди закінчення навчального року або нагороди кращим учням за старанність. Вибір літератури був широкий — понад 100 різних видань. Серед них — ілюстровані книжечки з художніми опові-

³³ ЦДАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 123. — Арк. 33.

³⁴ Там само. — Спр. 105. — Арк. 3.

³⁵ Рідна школа // Енциклопедія українознавства. — Т. 7. — Львів, 1998. — С. 2518.

³⁶ Ясінчук Л. Вказ. праця. — С. 8.

³⁷ Рідна школа... — С. 2518.

даннями, казками, історична література, а також молитовники. Всі ці видання мали гарну оправу із золоченим тисненням та коштували недорого (ціна — від сорока сотиків до двох корон). Крім того, для виховання молоді в релігійному дусі пропонувалися різноманітні образки, хрестики, медальйончики й т.д.³⁸.

Дбаючи про освіту і виховання підростаючого покоління, Т. Войнаровський добре розумів, що не менш важливим є стан здоров'я українських дітей. Для сприяння його покращенню о. Тит узяв участь у діяльності товариства «Вака- ційних осель». Воно було засноване в квітні 1905 р. за сприяння митрополита, щоб опікуватися дітьми бідних українських робітників, котрі жили у містах. Помешкання їх були, як правило, в підвалі, повітря там було вологим та шкідливим для здоров'я. Найчастіше обоє батьків працювали, а діти до обіду перебували у школі, а потім залишалися без нагляду на вулиці. За таких обставин вони не могли добре розвиватися, а про вигоди навіть не мали поняття. Тому засновники товариства вирішили дати дітям можливість хоча б літні канікули проводити в селі. Існували два способи, якими можна було досягти цієї мети: створити для них табір, або знайти сільських мешканців, охочих прийняти одну чи дві дитини у своїй хаті. Члени товариства вирішили застосувати обидва методи: вони заохотили заможних людей запросити декількох дітей до своїх будинків, а для інших організували табір, який назвали оселею. Для цього в перший же рік існування організації митрополит віддав в її розпорядження свій двір у с. Миловане. Користь була очевидною: перед від'їздом діти, за словами очевидців, виглядали дуже нужденно, а поверталися веселі й здорові. А оскільки приймали учнів із польських шкіл, де не розмовляли українською, то майже всі вони в оселі вивчали свою рідну мову і народні пісні³⁹. Ще будучи послом австрійського парламенту, приїжджаючи на канікули, Т. Войнаровський разом із парохом Милованя, о. М. Бачинським, опікувався цим табором⁴⁰. Потім, після переїзду до Львова, священник продовжував допомагати товариству. Влітку 1931 р. вдячні діти навіть організували на його честь святковий вечір⁴¹.

Співробітничав священник також з товариством «Пласт». Перебуваючи на посаді генерального адміністратора митрополичих дібр, о. Тит сприяв заснуванню пластового табору біля с. Підлютого. З цією метою у 1924 р. адміністрація митрополичих дібр надала молодіжній організації занедбане приміщення поблизу р. Кам'янки. Пластуни поставили там щоглу з 27-метрової смереки, щоб повісити на ній національний прапор, вивезли 200 возів сміття, зрубали ялиці, з яких виготовляли лежанки, спорудили дорогу з кругляків, меблі, кухню тощо. Побачивши результат праці молоді, священник пообіцяв: «Заки я вмру, «Пласт» буде мати свій власний табір». Він переконав митрополита надати товариству дозвіл на найом площі на горі Сокіл. Завдяки заходам Т. Войнаровського «Пласт» отримав матеріали для спорудження табору та частину необхідних

³⁸ Оголошене // Нове слово. — 1912. — Ч. 119. — С. 7.

³⁹ Герусінський С. Основане і розвій рускої оселі вакаційної // Нива. — 1910. — Ч. 12. — С. 368-369.

⁴⁰ Хвальна редакціє! // Там само. — 1908. — Ч. 24. — С. 773-774.

⁴¹ ЦДДАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 29-30.

коштів. Весною 1926 р. почалося його будівництво. В липні вже було споруджено перший курінь⁴². У тому ж році священник отримав титул «добродія «Пласту»» з правом носити відзнаку вдячності Українського пластового уладу «за визначну поміч і працю» на користь товариства⁴³. Крім того, о. Тит співробітничав із «Товариством прихильників освіти»⁴⁴ та «Просвітою»⁴⁵.

Він також належав до тих громадських діячів, що проводили з представниками польської влади переговори щодо заснування українського університету у Львові. Зокрема, Т. Войнаровський обговорював це питання з графом Станіславом Лосем. Священник висловив погляд, що поляки повинні, виходячи з власних інтересів, заснувати український університет. Він мотивував це так: відомо, що молодь з Наддніпрянщини ставиться до Польщі прихильно, тому в разі відкриття на Галичині українського вишу вона масово у нього вступатиме та, безперечно, матиме вплив на місцеве юнацтво. Внаслідок цього покращаться також стосунки останнього з поляками, і таким чином буде створено основу для мирного співіснування обох націй. За словами о. Тита, цей аргумент виявився переконливим для графа⁴⁶. З метою вирішити дане питання священник розпочав із ним листування. Однак, як він згодом розповів у своїх спогадах, представники українського політикуму (Т. Войнаровський вирішив не конкретизувати, хто саме) заявили священнику, щоб він припинив займатися цим, бо «наша нація не прийме університету з рук поляків». З контексту спогадів випливає, що згадані переговори відбувалися після закінчення війни 1918-1919 рр., коли міжнародно-правовий статус українських земель у складі Польщі ще не було чітко визначено, й українці сподівалися на офіційне визнання західними державами незалежної Західноукраїнської Народної Республіки⁴⁷. У листопаді 1923 р. о. Тит все ж таки вручив Міністерству закордонних справ Польщі меморіал, у якому вказав на необхідність справедливого розв'язання української проблеми. Але цей захід не приніс успіху через негативне ставлення влади до цього питання⁴⁸.

Згодом, у 1924 р., Т. Войнаровський, листуючись із графом С. Лосем, констатував той факт, що галицькі поляки — проти відкриття українського університету у Львові, але погоджуються на заснування відповідного вишу філософського та правничого профілю в Кракові. Священник був переконаний, що вони мають рацію, коли розглядати цю пропозицію з точки зору їхніх інтересів. По-перше, у такому разі почнеться вплив української молоді з регіону й попадання її під контроль поляків. Найважливішою для них о. Тит вважав перспективу вивезення студентами коштів із Галичини до Кракова. Проте навіть такі жертви, за словами Т. Войнаровського, не принесли б укра

⁴² *Окаринський В.* Пласт в українському національно-визвольному русі (1911-1939 рр.). — Тернопіль, 2006. — С. 103.

⁴³ ЦДІАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 26.

⁴⁴ Там само. — Спр. 30. — Арк. 33.

⁴⁵ Там само. — Арк. 23.

⁴⁶ *Войнаровський Т.* Вказ. праця. — С. 70.

⁴⁷ Там само.

⁴⁸ Там само. — С. 72-73.

інням відчутної користі, бо не було великої потреби в фахівцях двох вищезазначених спеціальностей. До того ж українців у Польській державі неохоче брали на роботу. Тому він висловив здогад, що лише близько 5% випускників цього закладу отримали б посади. Це були б люди, які відзначатимуться особливою лояльністю до польської влади. Заснування ж українського університету у Львові на той час о. Тит вважав уже нереальним, бо був упевнений, що навіть якби уряд прийняв відповідне рішення, то громадяни польської національності вдалися б до публічних акцій протесту, щоб не допустити цього⁴⁹.

Намагаючись усіма можливими засобами допомогти якомога більшій чисельності молодих українців здобути освіту, священник звертав увагу також на інші соціальні проблеми, зокрема на поширення алкоголізму. Це свідчить про його широкий кругозір. Т. Войнарівський активно боровся з пияцтвом, ще перебуваючи на службі в Балинцях. Спочатку священник зумів переконати кинути пити своїх парафіян. Однак в інших селах алкоголізм і надалі був поширений. З метою його ліквідації він скликав у Балинцях повітове віче й підготував зрозумілий для сприйняття селянами реферат. Т. Войнарівський зібрав точні дані, скільки у повіті збирають податків за роздрібний продаж горілки у корчмах та шинках. Священник підрахував, що їх загальна сума становила 1 600 000 корон, тоді як ґрунтовий податок — 410 000 корон. Наводячи учасникам віча ці цифри, він нагадав їм, як часто в селах проводилися ексекції для стягнення ґрунтового податку, а горілочани вони сплачували добровільно. Знаючи, що селяни дозволяють собі ковбасу лише на Великдень, Т. Войнарівський підрахував, що за 1 600 000 корон можна придбати таку кількість цього продукту, що його довжина дорівнювала б відстані з Балинців до Відня й назад до Кракова. Цей реферат справив на слухачів таке враження, що вони зобов'язалися проводити у своїх селах антиалкогольну агітацію. Результат віча перевершив всі сподівання — проблему зловживання спиртними напоями в цьому повіті було практично вирішено⁵⁰. Перебуваючи у Львові, о. Тит і надалі продовжував боротися з пияцтвом, про що свідчить його вступ у члени-прихильники протиалкогольного товариства «Відродження»⁵¹. Для цього потрібно було зробити на користь цієї організації одноразову пожертву: не менше, ніж 10 американських доларів. Т. Войнарівський подарував 100 злотих⁵². Для порівняння зазначимо, що митрополит А. Шептицький, вступаючи в члени-прихильники цього товариства, пожертвував 88 злотих та 50 грошів⁵³. Ця допомога о. Тита «Відродженню» не була одноразовою: через 4 роки він знову передав кошти у фонд⁵⁴.

⁴⁹ Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. — Рк. 3710. — Арк. 1 зв.

⁵⁰ *Войнарівський Т.* Вказ. праця. — С. 36-37.

⁵¹ ЦДІАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 30. — Арк. 35.

⁵² В члени-прихильники товариства «Відродження» вступили вплачуючи // *Відродження*. — 1930. — Ч. 4-6. — С. 85.

⁵³ Там само. — Ч. 7-9. — С. 120.

⁵⁴ На пресовий фонд «Відродження» зложили в золотих // Там само. — 1934. — Ч. 4. — С. 36.

Зваживши на потребу корінного населення Галичини й Буковини в щоденній україномовній періодиці, він за свій власний рахунок почав видавати «Нове слово» — популярну ілюстровану газету національно-демократичного напрямку. Виходила вона у Львові щоденно, крім неділь і українських свят. Цей часопис побачив світ у 1912 р. та мав 12-тисячний тираж⁵⁵. Ідея видання «Нового слова» з'явилася внаслідок зростання зацікавлення широких кіл українців громадськими й політичними проблемами. Ними цікавилися як селяни, так і міські робітники та ремісники. Газета наводила у доступній формі відомості про важливі події в Австрії й за кордоном⁵⁶, зокрема про справи, які вирішувалися в сеймі⁵⁷, діяльність духовенства греко-католицької церкви⁵⁸, а також інформацію про розвиток науки. В кожному номері містився уривок із художньої повісті чи оповідання, присвячені передусім українській історії, яка, на думку редакції «Нового слова», на той час серед населення не була широко відомою. Таким чином, часопис сприяв зростанню інтелекту і розширенню світогляду малоосвічених людей. Ще одним завданням газети було витіснення із середовища українців польських періодичних видань, котрі поширювали антиукраїнську агітацію та сприяли вихованню байдужості до національних ідеалів. Всупереч їм «Нове слово» намагалося поборювати польську й москвофільську пропаганду. Водночас газета намагалася виховувати в народі прагнення до боротьби з ворогами українського народу, а також до тривалої праці на ниві культурного і господарського розвитку⁵⁹. Щоб бути конкурентоздатним, «Нове слово» коштувало дуже дешево: 4 сотики за 1 примірник у Львові та 6 сотиків в усіх інших населених пунктах (враховувалася вартість його транспортування)⁶⁰.

Як людина добре обізнана з історією, Т. Войнаровський усвідомлював, що однією з причин втрати незалежності українського народу були внутрішні міжусобиці, а отже, успіх боротьби за власну державу залежав від об'єднання всіх патріотичних організацій. Тому, хоча сам священник належав до національно-демократичної партії й навіть був обраний від неї послом до австрійського парламенту, він розумів, що захист загальнонаціональних інтересів повинен стати першорядним завданням. Всі інші, для яких засновуються будь-які українські політичні організації, мусять відступити на другий план. Виходячи з цього, редакція «Нового слова», як самостійного, матеріально незалежного від будь-якої політичної сили часопису, прагнула, по можливості, уникати критики інших партій, окрім тих випадків, коли вони діятимуть всупереч прагненню українського народу до незалежності. Така позиція давала можливість сконцентрувати сили на боротьбі з політичними супротивниками.

⁵⁵ Нове слово // Енциклопедія українознавства. — Т. 5. — Львів, 1996. — С. 1782. Пор.: Національний музей ім. А. Шептицького у Львові. — Рк. 3527. — Арк. 1.

⁵⁶ Від редакції // Нове слово. — 1912. — Ч. 1. — С. 2.

⁵⁷ Обструкція в Соймі // Там само. — 1912. — Ч. 4. — С. 1-3.

⁵⁸ Народа духовенства в Перемиській дієцезії в справах православної агітації // Там само. — Ч. 15. — С. 2.

⁵⁹ Від редакції // Там само. — Ч. 1. — С. 2.

⁶⁰ Без заголовку // Там само. — С. 1.

Редакція переконувала читачів, що метою останньої є здобуття автономії Східної Галичини (про повну незалежність у той час не можна було згадувати, щоб не втратити прихильності австрійців)⁶¹.

Для заохочення якомога більшої чисельності людей до читання «Нового слова», Т. Войнаровський у травні 1912 р. розпорядився безкоштовно вислати передплатникам часопису написану ним книжку «Вплив Польщі на економічний розвиток Руси-України». Для того щоб міські жителі, які купували газету у роздрібній торгівлі, також могли отримати її в подарунок, у 5 окремих номерах було надруковано по одному купону. Кожному, хто принесе, або вишле в редакцію купони, було обіцяно ту ж саму книгу. При цьому робилося застереження, згідно з яким їх могли використовувати лише ті, хто купував часопис у роздрібній торгівлі, бо інакше передплатники отримали б подвійний подарунок⁶². Це свідчить про те, що видавці газети розраховували на порядність читачів.

У 1912 р. побачили світ 130 номерів часопису. Проте у червні того року власник будівлі, в якій було розташовано друкарню «Нового слова», незважаючи на підписаний контракт, передав приміщення під кінотеатр. Відповідно друкарню і розміщені у ній діловодство та обладнання було ліквідовано. Видавництво зазнало значних збитків⁶³. Унаслідок цього протягом наступних восьми місяців газета не виходила. Під час вимушеної перерви до редакції надійшли декілька тисяч листів-прохань видавати часопис знову. Номер 132-й було надруковано аж 7 лютого 1913 р. Коли вийшов номер 131-й невідомо, бо в Львівській науковій бібліотеці імені В. Стефаника, де знаходиться решта номерів «Нового слова», він відсутній. Можливо, його було знищено під час ліквідації друкарні⁶⁴. З початком Першої світової війни видавництво «Нового слова» знову припинилося — на цей раз остаточно.

Одночасно суміщаючи декілька посад, Т. Войнаровський намагався максимально ефективно використовувати час. Навіть тяжко захворівши під час перебування у Відні у вересні 1926 р., він попросив вислати йому туди деякі папери, щоб мати можливість переглянути їх у лікарні⁶⁵.

Підсумовуючи, слід зазначити, що, незважаючи на важкі часи української бездержавності, Т. Войнаровський активно працював на культурно-освітній ниві, докладав зусиль для розвитку україномовного шкільництва, дбав про поширення в галицьких селах читалень й інших національних освітньо-культурних закладів. З цією метою він співробітничав з «Просвітою», Товариством прихильників освіти, був членом Українського педагогічного товариства. Нерідко о. Тит жертвував свої власні кошти на навчання дітей. Щоб дати можливість молодим українцям здобути вищу освіту, він провадив переговори з представниками польської влади щодо заснування у Львові українського

⁶¹ Від редакції // Там само. — С. 2-3.

⁶² Премія Нового слова // Там само. — Ч. 119. — С. 5.

⁶³ Здемольований локаль нашої друкарні // Там само. — Ч. 130. — С. 3.

⁶⁴ Загальне домагане // Там само. — 1913. — Ч. 132. — С. 2.

⁶⁵ ЦДДАУЛ. — Ф. 682. — Оп. 1. — Спр. 181. — Арк. 12 зв.

університету. Щоправда, ці заходи не увінчалися успіхом. Сприяючи вихованню здорового, національно свідомого підростаючого покоління, священник співробітничав з «Пластом» та товариством «Вакаційних осель». Для всебічного інтелектуального розвитку українських селян і міських робітників він за власні кошти видавав газету «Нове слово». Внесок Т. Войнаровського в підвищення культурно-освітнього рівня українського народу є ще недостатньо вивченим. Поглиблене дослідження цієї проблеми важливе не тільки для відтворення біографії самого священника, а й з'ясування ролі греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Східної Галичини, а також для вивчення історії українських культурно-освітніх товариств та громадських організацій в Австро-Угорській імперії й міжвоєнній Польщі.